

bil pogoj za pozunanjenje sovraštva, za pravičen boj proti sovražnikom krščanske vere. Olga Janša Zorn piše o tem, kako je bilo zgodovinopisje o Slovencih in slovenskih deželah zastopano v dunajskem glasilu *Archiv*, ki ga je v prvi polovici 19. stoletja izdajal Joseph Hormayr. Po zaslugi Franza Xaverja Richterja, ki je v letih 1816–1824 poučeval na ljubljanskem liceju, je dunajski *Archiv* objavljal prispevke o srednjeveški slovenski zgodovini, potopise po slovenskih deželah in marsikaj drugega o zgodovini slovenskih dežel. O odnosu, ki so ga imeli ljudje do cest v času Marije Terezije in v predmarčni dobi, piše Eva Holz. Potnike so ogrožali cestni roparji, in ker domačini niso vzdrževali cest, je bilo potovati po slovenskih cestah že v tistih časih nevarno. Andrej Studen razbira posledice ločitve zasebne od javne sfere v družinskem okolju 19. stol. Prehod iz predindustrijske v industrijsko družbo je proizvedel ločitev obeh sfer in z njo rekodifikacijo družinskih vlog. V meščanski družini je bila ženska razbremenjena produkcijske funkcije, z njo pa prikrajšana za gospodarsko neodvisnost. Toda podoba vzorne meščanske žene, varčne, delavne, prijazne in rahločutne gospodinje, je, kot trdi avtor, prej stereotip, ki se je izoblikoval v meščanski literaturi, kot pa verna odsklikava ženskega položaja in njene vloge v družini in družbi. Pred stereotipnim branjem družinskih odnosov in spolnih razmerij se zavaruje tudi Reinhard Sieder, ko razgrinja spolno obnašanje neporočenih poslov na zgornještajerskih kmetijah na začetku 19. stol in dokazuje, da je tudi kmečko okolje poznalo ljubezen in erotično privlačnost.

Joshua Cole preučuje posledice upada rodnoti pred veliko vojno v Franciji. Rodnost je začela upadati, ko je ostra ideološka kampanja poskušala okrepiti zvezo med ženskostjo in materinstvom, po drugi pa razkrinkati vse tiste

ženske, ki so se v zameno za blaginjo in spolni užitek odpovedovale materinstvu in bile zatorej krive padajoče rodnoti. Na francoskem političnem prizorišču so samo neomaltuzijanci, privrženci kontracepcije in družinskega načrtovanja, trdili, da je rodnot stvar izbire, ne pa biološke nujnosti. Prispevek Darje Mihelič je namenjen zgodovini iger na srečo od rimskih do novodobnih časov, ko je loterija postala državni posel. Stane Granda se sprašuje, kaj je pritegnilo najpreprostejše plasti slovenskega prebivalstva, da so se izrekli za Zedinjeno Slovenijo. Svoja dognanja opre na analizo peticijskih pol in ugotavlja, da so leta 1848 slovenske množice vstopile v politično življenje in se soočile z novimi oblikami političnega izražanja. Vincenc Rajšp se ukvarja s fenomenom čarovništva in s procesi, ki so jih starorežimske oblasti uprizorile proti čarovnicam in čarovnikom tako na Slovenskem kot drugod po Evropi. Čarovniški procesi so po njegovem predhodniki procesov, s katerimi so si okrvavili roke totalitarni režimi v 20. stoletju. Ralph Jessen spregovori o neuspešnem poskusu vodilnega razreda Nemške demokratične republike, da bi ideološko obvladala družbo, zlasti meščansko inteligenco, ki je bila najresnejša ovira za kulturno homogenizacijo.

Kot je razvidno iz sintetičnega povzemanja vsebin razprav v zborniku, je paleta obravnavanih tematik široka, raznoliki pa so tudi prijemi, s katerimi avtorji in avtorice osvetljujejo posamezna vprašanja. Rdeča nit, ki je napovedana v uvodu, se spleta po nevidnih poteh, tako da se bralec vpraša, ali ni morda pretok dognanj in idej med tistimi, ki razmišljajo o teoretskih postulatih zgodovinopisja, in tistimi, ki opravljajo empirične raziskave, moten, ali drugače povedano, da se na Historičnem seminarju eni ukvarjajo s teorijo, drugi pa z empirijo. Če je His-

toričen seminar seminar, potem pričakujemo, da bo zbornik njegovih dosežkov v prihodnje postregel z živahnejšo interakcijo.

Marta Verginella

Sajama, Matti Kampinen, Simo Vihjanen

MISEL IN SMISEL

Sophia, Ljubljana 1994,
205 strani

Slovenska izdaja knjige *Misel in smisel* s podnaslovom *Uvod v fenomenologijo* je prva izdaja tega dela nasploh. Izvirno besedilo so napisali v angleščini trije avtorji. Osrednje ime med njimi je Seppo Sajama, profesor filozofije v finskem Turkuju. Knjiga je, kot pravi, "rezultat cikla predavanj", ki jih je imel na univerzi v Turkuju leta 1983. Predavanja so v kasnejših diskusijah, polemikah in predelavah, predvsem z Mattijem Kampinonom in Simom Vihjanenom leta 1987, dobila obliko, kakršno prinaša njihov slovenski prevod.

V predgovoru izvem, da je namen avtorjev pokazati, "da vprašanja, s katerimi se ukvarja fenomenologija, niso tako nenavadna in ezoterična, kot bi si lahko mislili ob prebiranju fenomenologov stare šole, tj. Husserlovih učencev prve in druge generacije" (str. 7). Avtorji se te usmeritve zelo dosledno držijo, tako da na sorazmerno preprost način razlagajo temeljne fenomenološke pojme in razmerja. Da bi bralca seznanili s temelji, zgodovinsko prikažejo razvoj fenomenološke misli, s stališči osrednjih predstavnikov. Med "velikane" fenomenološke misli so uvrstili tudi slovenskega fenomenologa Franceta Vebra; njemu je posvečen skoraj ves tretji del knjige, naslovljen *Filozofija Franceta Vebra*.

Knjiga razgrinja pri nas manjšinsko razumevanje fenomenologije, predvsem analitično in spoznavno teoretsko naravnano, ki ga pri nas zastopa predvsem dr. Matjaž Potrč.

Teza, postavljena na začetku knjige, je, da pri razlagi naše duševnosti (duševni procesi, mentalna stanja, mentalni akti...) v zgodovini prevladujeta dve, medsebojno nasprotni teoriji. To sta vsebinska teorija zaznavanja in predmetnostna teorija zaznavanja. Celotno zgodovino spoznavne teorije lahko torej grobo razdelimo v dve struji: prva (vsebinska teorija) trdi, da se naši mentalni akti nanašajo na predmete našega spoznanja (zaznavanja, čutenja, želenja) preko intramentalne vsebine teh predmetov, druga (predmetnostna teorija) pa trdi, da za nanašanje na predmete spoznanja (zaznavanja, čutenja, želenja) ni potrebno predpostaviti intramentalne vsebine kot posrednika. Ker lahko o izdelani vsebinski teoriji govorimo šele po Fregeju in Husserlu in o predmetnostni po Twardowskem in Meinongu, ne moremo v zgodovini naštetih deklariranih predmetnostnih teoretikov niti teoretikov vsebine, lahko pa, in to počnejo finski avtorji, zasledujemo razvoj mišljenja, katerega vrh je nastanek že omenjenih dveh teorij.

Kot skorajda vsi filozofski problemi tudi intencionalnost izvira iz starogrške filozofije. Seppo Sajama začne zgodovino pojma intencionalnost pri Aristotelu, natančneje pri njegovi opredelitvi in razlagi človekovega zaznavanja, zelo znanega mesta iz spisa *De anima* (v slov. prevedel dr. Valentin Kalan): "Čutilo nam pomeni tisto, kar ima moč, da sprejme vase čutne forme stvari brez materije. Predstavljati si moramo, da se to dogaja kot pri koščku voska, ki privzame odtis pečatnika brez železa ali zlata; pravimo, da vtis napravi pečatnik iz bronca ali zlata, vendar ni prav nič pomembno, iz

katere kovine je: podobno je čutilo aficirano z nečim, kar je barvasto, dišeče ali zvoneče, vendar v posameznem primeru ni pomembno, kakšna substanca tega je; pomembno je samo, kakšne kvalitete je, tj. v kakšnem razmerju so njene sestavine združene." (Str. 23-24.) Tu tiči temelj razlike med realno (dejansko) in intencionalno (v duhu) eksistenco stvari, ki so jo izpostavili kot pomemben filozofski problem še posebej sholastiki. Filozofija je iz teh naukov povzela predvsem osrednjo misel: dejanski predmet in spoznani predmet nista kvalitativno isti entiteti.

Iz zadnje teze sta se razvili zgoraj omenjeni različni razlagi našega zaznavanja. Teza o dveh različnih teorijah našega zaznavanja, predmetni in vsebinski, je osrednja tema knjige. Avtorji so se namenili čisto empirično preveriti, katera teorija je boljša, t. j. katera lahko bolj zadovoljivo razloži človekova mentalna stanja. Razvili so štiri kriterije, nujne za vsako teorijo zaznavanja: 1) pravilno nanašanje na dejanski predmet, 2) nanašanje na neobstoječe predmete, 3) nanašanje na en predmet na dva ali več načinov, 4) zmote. To so torej zahteve, postavljene teoriji zaznavanja. Če s svojim inštrumentarijem zmote razložiti omenjene pojave, lahko trdimo, da je dobra teorija. Avtorji so opravili preizkus pri najizrazitejših in najbolj izdelanih sistemih. Najbolj izraziti predstavniki predmetnostne teorije, katerih stališča navajajo finski avtorji, so: Brentano, Twardowski, Meinong in Veber; zagovornika vsebinske teorije pa sta Husserl in Frege.

Kljub mnogim tudi bistvenim razlikam med temi eminentnimi avtorji zgodovine filozofije pa vsi nekako enako zadovoljivo rešujejo probleme teorije zaznavanja in zadovoljujejo postavljenim kriterijem, še prav posebno to velja za Meinonga, ki je najbolj izdelal predmetnostno teorijo, čeprav za-

radi ogromnega inštrumentarija zelo težko razumljivo, in Husserla. V sklepu prvega dela Seppo Sajama tako zapiše: "Čeprav obe teoriji PT in VT enako uspešno zlahka in preprosto razlagata iste pojave, pa je ontologija PT tako ogromna, da je že samo to zadosten razlog za izbiro preprostejše vsebinske teorije, ki shaja le s stvarmi, ki dejansko obstajajo."

Kako Seppo Sajama predstavi Vebrov prispevek k teoriji zaznavanja? Tako, da se posveti analizi Vebrove teorije intencionalnosti, teorije vrednot in estetike ter jih hkrati že sooči tudi s kritiko in primerjavo stališč drugih filozofov. Na začetku knjige pravi, da je bil ob prvem srečanju z Vebrom navdušen, potem pa je navdušenje zlagoma splahnelo, ker se je izkazalo, da je tudi Veber tako kot drugi samo nakazal problem, ni pa ga obdelal, niti nakazal poti za njegovo rešitev. Na koncu svojo kritičnost do Vebra stopnjuje do te mere, da ugotovi, da je Vebrova filozofija v celoti predvsem interpretacija Meinongove (učiteljeve) filozofije. "Celo če je zadevanje Vebrov najpomembnejši prispevek v filozofiji, je težko reči, v čem pravzaprav je. Tudi njegova kritika Meinonga ni prepričljiva. Najbolj uspešen je takrat, ko pokaže, da Meinong ni imel jasnih pojmov o *Ernst* in *Phantasie* (o pristnosti in nepristnosti), vendar tudi sam ne ravna s tema dvema pojmomoma nič bolj skrbno. Zato komaj lahko rečemo, da je s svojim pojmom zadevanja dodal karkoli bistvenega k Meinongovi predmetnostni teoriji." To zadnjo tezo prof. Frane Jerman v svoji spremni besedi postavi pod vprašaj, saj je Veber v svojem življenjskem delu *Vprašanje stvarnosti*, ki ga po njegovem mnenju avtor knjige niti ni dobro prebral, v nekaterih pogledih razvil povsem svojo, Meinongu celo nasprotujočo filozofsko misel.

Aleš Primc